

Esmingiausia Velykų patirtis

Vidmantas Valiušaitis

Velykos yra džiaugsminga pavasario šventė, sklindina naujos gyvybės pumpurų, blausių pirmųjų žiedų, raštuotų ir spalvingų margučių, iškilmingų bažnytinių apeigų. Ši šventė daugeliui žmonių siejasi ir su malonių pasižmo-
nėjimu, sociomis vaisėmis ir šventinės atvangos pramogomis. Buitinė Velykų švenčių plotmė Lietuvoje vyrauja. Ji reikalinga. Ji padeda žmogui nusipurtyti kasdienybės dulkes, atsitolinti nuo nepabaigiamų darbų, akimirka stabtelėti ties gyvybės pergalės prieš mirtį pažadu.

Tačiau buitine šventės plotme Velykų prasmė nesibaigia. Visos Katalikų Bažnyčios — tiek dvasininkų, tiek ir sąmoni-
ningų krikščionių pasauliečių — pareiga siekti, kad daugiau žmonių galėtų džiaugtis ne vien buitiniu arba regimuoju Velykų pradū, bet galėtų pergyventi ir asmeninį persikeitimą, laiduojantį neregimą, dvasinį Velykų švenčių klodą. Senojo Testamento žodžiais tariant, tai būtų *Paschos* arba *Perėjimo* išgyvenimas, kurį žydi mini kaip išėjimą iš Egipto nelaisvės į Pažadėtąją Žemę, ir kurį Kristus — savo kraujo auka — pripildė naujos prasmės: *Perėjimo* iš žmogaus būties smelkiančio blogio, nuodėmės nelaisvės į Kristaus teikiamą Priskėlimo ir atsima-
nymo laisvę.

Šitas *Perėjimo* suvokimas ir jo apmąstymas būtų pats esmingiausias Velykų švenčių pradus. Susieti savo gyvenimą, savo asmeninę patirtį ir apsisprendimus su Kristaus įvykdytu žygiu, jo mirtimi, Priskėlimu ir gyvenimu, būtų tiesioginė žmogaus atsinaujinimo pastanga, jo asmeninis žygis „senojo“ žmogaus perkeitimo link.

Mūsų tautos dvasinio ir fizinio išsilaisvinimo žygis, prasidėjęs 1990 Kovo 11-ąją, turi nemažą panašumą su žydų išėjimu iš Egipto nelaisvės. Iš pradžių laisvės euforija uždegė beveik visus be išimties, atvedė minias žmonių į bažnyčias, šimtąkstantiniais tiražais siūbtelėjo nauja spauda. Po to buvo stebimas ne mažiau ryškus atoslūgis.

Tačiau tai vargu ar nusivylimas ar net pasmerkimo ver-

tas reiškinys. Tai labai žmo-
giška ir suprantama. Ir senovės žydai, entuziastingai pasikėlę išeiti iš Egipto vergovės, patyrę vargą bei nepritek-
lių, burbėjo prieš Mozę, nepaisant Dievo rodomų ženklų ir stebuklų. Ne visi žmonės aukštesnių dalykų ilgisi labai sąmoningai, juo labiau — iš-
tvermingai jų siekia. Dauge-
liui jie yra brangūs tol, kol ne-
reikalauja asmeninio apsiribo-
jimo ar aukos. Natūralu, daly-
vaujančiųjų ar norinčiųjų tės-
ti pradėtą žygį skaitius, daž-
niausiai, mažėja.

Kaip ir senovės žydai ke-
lionėje per Sinajaus dykumas, kad ir murmedami, priekaiš-
taudami vedliams ar kartais net ir nusigręždami nuo savo
pirmykščio apsisprendimo dėl prarastos tariamos gerovės
vergijoje, lietuviai vis tiek
kantriai eina į savo Pažadė-
tąją Žemę pasirinktąja kryptimi. Gal ne taip entuziastin-

gai, gal ne taip masiškai ir efektingai. Tačiau pakanka-
mai nuosekliai, daugelio žmo-
nių pastangomis, palaipsniui įtvirtinama tai, už ką tokią
aukštą kainą visų laikų oku-
pacijų nelemtyje sumokėjo
laisvę gynusi Lietuvos rezis-
tencija.

Dvasinės laisvės teritoriją — laisvės nuo žmogaus būties smelkiančio blogio, nuodėmės — pašauktas ginti kiekvienas žmogus. *Pascha* arba *Perėjimas* velykinių varpų gaudesiu kviečia į Kristaus teikiamą Priskėlimo ir Atsima-
nymo laisvę, žadina tapti tiesos rezis-
tentu, išdrįstančiu atsistoti prieš moralinį pakrikimą, ne-
atsakingumą, politinę trum-
paregystę ir ideologinį fana-
tizmą, o drauge — ragina tap-
ti kantriu ir ištvermingu pi-
ligimu, jo maldingoje kelio-
nėje už žmogaus vertės pri-
pažinimą, tarpusavio solida-
rumą ir artimo meilę.

Neužmiršamos Velykos Lietuvoje

Vytautas Antanas Dambrava

Nuo apyaušrio dundėjo sun-
kūs vario būgnai. Jie budino
žmones, kelė ramiai snaudusį
pavasari. Jų garsas pasitiko
bažnyčių besikubančius: va-
žiuojantieji dar greičiau sura-
gino arklius, pievų takeliais ar
paupiais traukiantieji žingsnį
paspartino. Jau brėško.

Bažnyčia pilna žmonių. Daugelis visą naktį čia pralei-
do. Budėdami ir laukdami. Ten, prie šoninio altoriaus, stovi uniformuoti kariai, vaiz-
duodami Romos sargybinius. Čia pat ilsisi drobulėn suvy-
nias Kūrstus, o viršų, gelėse skęsta šventčiausias.

Pro plačiai pravertus duris nesulaikoma veržiasi žmonių srovė. Prie altoriaus neramiai sukinėjasi vaikai, dairydami-
si tai į zakristijos duris, tai į vargonus, kurie, atrodo, lūš, neišlaikydami choristų ir visos apylinkės muzikantų, susine-
šusių dūdas, klarnetus ir smuikus, kad tik „visokia dvasia pagarbintų Viešpatį“.

Suskamba varpelis. Žila-
galvis kunigas, apsisiautęs
sniego baltumo kapa, skuba
prie priskėlimo laukiančio
Kristaus. Žmonės, kaip viena
banga, siūbtelė ton pusėn. Vėl,
kaip kiekvienais metais, vien-
nam paduodama nešti mirtį
nugalėjusio Kristaus statu-
lėle, kitam — kryžius, perjuos-
tas raudona stula, trečiam —
Velykų žvakę.

Kunigas prisiartina prie al-
toriaus. Priskėlimo valanda —
čia pat.

Po akimirkos jis, laikyda-
mas rankose monstraciją, atsi-
suka į žmones, ir visa baž-
nyčia sugaudžia galinga per-
galės giesmė: „Linksmas diena
mums nušvito“.

Alėliuja!

Ši giesmė džiaugsmu tvindo
visų širdis. Šioji pergalės ku-
pina giesmė, kuri veržiasi gi-
liai iš žmonių krūtinų, kuri
griaudžia vargonais, skamba
trimitais, verkia smuikais...
Procesijai išslinkus švento-
riun, ją trenksmingai pasitin-

Albrecht Altdorfer (1410–1538). Kristaus Priskėlimas.

ka būgnai ir patekančios sau-
lės spinduliai. Velykinės gies-
mės ritmui pritaria ir varpai,
aidėdami kloniais. Už var-
pinės sprogėjęs paraku už-
taisytos beržo trinkelės.

Alėliuja!

Ir niekad, rodos, neįjuto se-
nasis varpininkas tiek savy-
jėgos, kaip šį ankstų rytą. Lyg
jį savo rankose būtų laikęs.
Lyg jis būtų davęs ženklą nu-
busti rytui, atgimti pavasa-
riui, čiulbėti paukščiams ir vi-
sias pievas saulės spinduliais
nužerti.

Giesmės žodžiais žmonės
guodžiasi ir ramina. Dažnas
nesupranta, ko jam visu kūnu
eina šurpas, ko rieda skruos-
tais ašaros, ko liūdina ir grau-
du šioje pergalės procesijoje.
Tačiau kiekvienas širdį junta,
jog tai ne sielvarto, o džiaug-
smo ir vilties ašaros.

Ir kai procesija, triskart
apėjusi aplink šventorių, grįž-
ta bažnyčion, visi nušvitusiais
veidais klausosi Aušrinės,
paskui Mišių, pamokslų — ir
velykinių giesmių.

Po pamaldų žmonės pasipila
į šventorių, spausdami pažis-
tamiems rankas, bučiuodami
juos ir perduodami linkėjimus,
kuriuos byloja širdis, o šypse-
nas dar labiau nuskaidrina
jau aukštai pakilusi saulutė.

Jaunimas, nebetverdamas
smalsumu, skuba prie vežimų,
rausdamiesi šiene susleptų
įvairiaspalvių margučių ir čia
pat, kalendami į dantis, tikri-
na, kieno stipresnis. Vyresnie-
ji tebeklūpinėja prie šoninio
altoriaus, atrinkinėdami savo
pašventintus ryšulėlius su ve-
lykiniais valgiais.

Po valandėlės vėl visais ke-
liais rieda įsismaginę vežimai,
o takais ir keleliais pasišo-
kinėdami grįžta vaikai. Ir, ro-
dos, jau iš tolo šviečia sodybos,
boluoja smėliu nubarstyti ta-
keliai, akį traukia sutaisytos
lysvės.

Trobu vidus blizga. Vienoje
kerteje stovi balta lino stal-
tiesė užtiestas stalas, o ant jo
— velykiniai valgiai: su tra-
diciniu paršuku, kumpiu,
paukštiena, skaniai kvepian-
čiais pyragais ir kitais skanu-
mynais. Vaikų akys nenuslys-
ta nuo gausybės kiško dovanų
— margučių.

Pašlaksčius švęstų vandeniu
Velykų stalą ir sukalbėjus
malda, visi sėda iškilmingų
pusryčių. Po ilgo Gavėnios
pasninko visi valgo, kiek šir-
dis geidžia. Čia pat prasideda
margučių mušimas. Ypač ra-
ginama neatsilikti su kumpiu
— žiūrėti, kad trečiai dienai
likūt tik kaulas, kurį, nunešus
galaulėn, būtų galima už-
kasti, kad, gink Dieve, vasarą
ledai jį neįdaužytų.

Po pusryčių prasideda kitos
nesuskaiciuojamos linksmy-
bės. Vieni kalena kiaušinius,
ieškodami stipriausio, kiti jais
keičiasi, ritinėja, ar plukdo
loveliuose ežere. Treti skuba į
kluonus ar sodus pasisupti
įtaisytose stūpynėse. Lalau-
ninkų būriai eina per kaimus,
su giesmėmis ir dainomis vilio-
dami kiaušinius, merkdami akį
merginom, krėsdami išdai-
gas. Pievom ir kloniais skam-
ba, aidai dainos, muzika ir juo-
kas.

Į pavakarį atbilda vežimas
su marškėmis uždengtu kubi-
lu vandens. Smalsuolių būriai
seka vežimą, prašydami paro-
dyti, ką gi jis ten gabena. Tada vežėjai nuima nuo kubi-
lo marškas ir, paėmę kaušą
vandens, siūptelia. Kiek tada
juoko. Žino, kad daugiausia
vandeniu aplietas bus geros
sveikatos, susilauks Dievo pa-
laimos.

Saulėi pasislėpus dar ilgai
džiūga lietuviškas kaimas,
o senieji kalba apie naują sėją,
naują vasarą ir naują derlių.
Širdyse — ūpas ir nauja viltis
— Kristus prisikėlė. Alėliuja!

Kazys Bradūnas

VELYKNAKČIO RAUDA

Kelkis, Dievo Sūneli,
Rūpesių Rūpintojeli,
Dangaus Pasiuntinėli.

Sausas medis jau sprogsta,
Krauju atgaivintas,
Kietos širdys jau gruzda,
Jau akys rasoja —

Kelkis, Dievo Sūneli,
Mūsų vargo broleli,
Žemės Rūpintojeli.

PRISKĖLIMO APEIGOS

Tavęs neužkasiau
Į sausą kopų smėlį
Rankom nuogom.
Girdi —
Tai skambina varpeliai vyturėlių
Priskėlimo apeigom.

O, neaprepiama pavasario erdvė.
Žvaigždynais nurasoję vakarai!
Jau plyšta kevalo žievė,
Ir plūptelia, lyg liepsnos pumpurai,
Nudeginę pirštus.
Šaltus pirštus mirties.
O tu rankas ištiesk! —

Žėriu nuo tavo karsto
Gimtinės žemės saują,
Užpiltą per anksti.
Kelkis! —
Kūną ir kraują
Saulė atnašauja,
Kad būtum vėl jauna,
Kad būtum vėl skaisči.

PRISKĖLIMAS

Pro ežero rūkus į kitą pusę
Nepasiskverbia akys ir gana.
Bet jau suošia, susiūruoja pušys —
Prasideda giedrėjanti diena.

Iš požemio išrieda saulė,
Tartum viščiukas iš kiaušinio...
Priskėlimo laukei valandom.
Dabar klausaisi
Paukštes balso sidabrinio
Lyg apreiškimo,
Rašomo gaidom.

VELYKINIS

Net apie mirtį
kalbės eileraštis
Yra poezijos Priskėlimas.

Kai Žodis nurita
Nuo kapo akmenį
Ir poezija skamba.

PRISKĖLIMAS

Gerasis aitvaras
Kyla iš pelenų
Ir kryžkelėse dalina
Visų šalių praeiviams
Duoną ir druską.

Rūpestingi rūpintojeliai
Rengia nakvynę ir poilsį,
Kad rytoj,
Saulėi tekant,
Nepaveltume
Priskėliman.

Sutelktinė. „Aidai“. 2001

Velykų ryto procesija Lietuvoje.

Šio šeštadienio priedo puslapiuose:

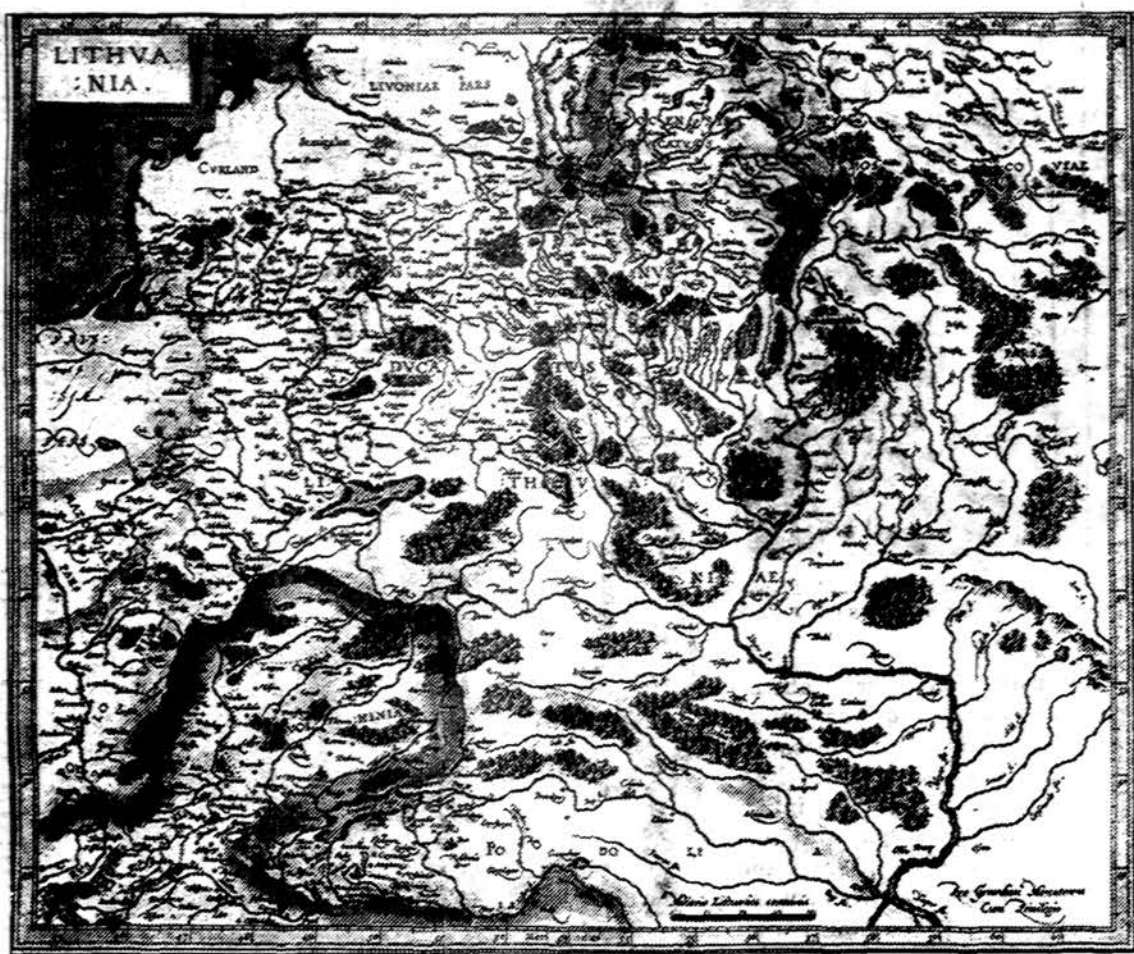
Velykinėmis temomis: V. A. Dambrava, V. Valiušaitis, K. Bradūnas. — 1 psl.

J. Kraliausko romanai; Lietuva žemėlapiuose. — 2 psl.

Meno kalba su Lietuva; knyga apie P. Dovydaitytį. — 3 psl.

Leidiniai. — 4 psl.

Lietuva žemėlapiuose

G. Mercatore sudarytas ir 1595 m. išleistas Lietuvos žemėlapis.

Iki gegužės 11 d. Vilniuje, Nacionaliniame muziejuje veikia didelė paroda „Lietuva žemėlapiuose“. Tai reta proga susipažinti su įvairių laikotarpių mūsų tėvynės žemėlapiais, pradedant pačiais seniausiais ir baigiant naujaisiais, išleistais jau atkūrus ne-

priklausomybę.

— Čia eksponuojami žemėlapiai — tai Lietuvos buvimo dokumentai, atspindintys jos sienų raidą nuo 15 amžiaus — atidarydama parodą pabrėžė muziejaus direktorė B. Bulvytė.

— Paaikšino, kad dar 1375

m. žydų kartografas A. Kreskvas savo kataloniškame žemėlapyje pažymėjo Europos šalis, pavaizdavo taip pat Baltijos jūrą, Nemuną, Klaipėdą ir pirmą kartą kartografijoje paminėjo Lietuvos vardą, jį užrašydamas *Litfane Paganis* (išvertus — *Pagoniškoji Lietu-*

va).

Parodos lankytojų dėmesiui atkreipė 1595 m. išleistas G. Mercatore sudarytas žemėlapis. Tai pirmasis atskiru lapu išleistas žemėlapis, kuriame bene pirmą kartą pasaulio kartografijoje pažymėtos, vien Lietuvos bei Prūsijos žemės, ką patvirtina ir šio žemėlapiu lotyniškas pavadinimas — *Lithuania*. Jame mėginama pažymėti ne tik svarbiausias gyvenamąsias vietas, bet ir upes, ežerus, miškus apaugusius plotus.

Greta žemėlapių 16 a. atsirado atskirų Lietuvos miestų dvarų planai. Parodos ekspozicijoje — tais laikais F. Hogenberg išrašytas Vilniaus planas. Tarp pastatų kvartalų aiškiai matyti pagrindinė LDK sostinės gatvė, prasidanti nuo dabartinių Aušros Vartų ir vedanti į Valdovų rūmus. Šiame žemėlapyje pavaizduota dar sveika Gedimino pilis su dviem bokštais.

— Šis planas iš 1581 m. išleisto G. Braun atlaso — tai ankstyviausias ir vienintelis iki šiol žinomas 16 a. mūsų senosios sostinės žemėlapis, — paaikšino muziejaus darbuotoja istorikė R. Subatnickienė.

Tais ir vėlesniais laikais pasirodė taip pat dvarų planai su ariamos žemės, ganyklų, miškų plotais. Įdomus, aliejinių ar kitokiais dažais kai kur padarytas, parodoje eksponuotas Dūksto, kiek vėliau padarytas Plungės dvaro planas. Retas ir įdomus ekspozicijos

— Vilniaus planas su 1863 m. sukilėlių vadų užrašais ženkla, žymėjusiais susitelkimo ir kitas sukilėliams svarbias miesto vietas.

Parodos lankytojai sužino, kad Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) laikais kartografavimo darbai užsiėmė Didysis Maršalka M. K. Radvila — Našlaitėlis. 1613 m. išleista LDK žemėlapyje nurodytos Lietuvos valstybės ribos iki 1569 m. unijos.

Po tokio žemėlapiu liūdna ir apmaudu žvelgti į Rusijos, Vokietijos okupacijų laikų žemėlapius, kuriuose nelikę netikrojo Lietuvos vardo. Velgi atgaivina po 1920 m. taikos sutarties su sovietine Rusija jau nepriklausomos Lietuvos išleista mūsų valstybės žemėlapis, kuriame Lietuva matoma jau kaip savo etnografinės žemės atsikūrusią valstybę. Rytuose jos siena siekia Molodečną, jos teritorijai priklauso Gardinas ir jo apylinkės.

Kadangi šios sutarties niekas teisėtai nepanaikino, tad šis ir yra tikrasis Lietuvos žemėlapis. Deja, parodoje rodomi vėlesnių laikų žemėlapių patvirtinimas, kad Lietuvos valstybės sienos netiesėtai vėl buvo apkarpytos dėl svetimųjų agresijos, po Lenkijos įsiveržimo, Vilniaus krašto aneksijos, po Sovietinės ir hitlerinės Vokietijos užgrobumų.

Lankytojų dėmesiui atkreipė išvijos lietuvių padaryti ir išleisti Lietuvos žemėlapius. Jie liudija, kad JAV lietuviai nepripažino nei Lenkijos

aneksijos, nei sovietinės okupacijos. Tikroji Lietuva su 1920 m. nustatytomis jos sienomis atsispindi parodoje eksponuojamame Lietuvos žemėlapyje, 1982 m. išleistame Čikagoje. Kabo tai pat Kalifornijoje gyvenusio rašytojo, žurnalisto, kartografo A. Gustaičio sudarytas ir K. Stropaus braižytas Lietuvos istorinis žemėlapis, kurio kraštus puošia dailininko T. Valiaus piešiniai. Šis žemėlapis išleistas Čikagoje 1971 m. Tautiška ornamentais ir piešiniais papuoštas J. Gudžio JAV išleistas Lietuvos žemėlapis. Įdomus ir vertingas inžinieriaus, architekto Skaistučio Šlapelio Vokietijos perkeltųjų asmenų stovykloje 1946 m. parengtas Lietuvos sienų žemėlapis prof. Z. Ivinskio knygai *Lietuvos sienų klausimu*.

Tai dar ne visos parodoje aptiktos idėjos. Antai, kabo Vasario 16-osios Akto signataro, Lietuvos nepaprastojo pasiuntinio ir igalioto ministro dr. J. Šaulio rūpestiu 1930 m. Šveicarijoje išleistas žemėlapis su tikrosiomis Lietuvos sienomis.

Lankytojai nepraejo ir po 1:500 000 mastelio Lietuvos geografinį žemėlapi, kurį išleido JAV lietuvių kariaujančių kūrėjų J. Andrius, o 1956 m. išleido V. Kapocius. Šiame žemėlapyje taip pat pavaizduota Lietuva su jos etnografinėmis sienomis.

Muziejaus lankytojus nustebino ir sudomino siauras,

bet lyg upė ilgas žemėlapis — planas, pavadintas *Gilijos upės sodybų schema*. Šią Mazosios Lietuvos dalies planą padarė, nubraižė B. Weiss 1793 — 1794 m.

Maždaug tais laikais H. Leybowicz Nesvyžiuje išrašė parodoje rodytą Bernardinų vienuolynų LDK žemėlapi — planą. Iš jo matosi, kad 18 a. pabaigoje Lietuvoje priskaičiuota bene 30 Bernardinų vienuolynų. O štai kabo 1900 m. išleistas A. Macijausko *Žemėlapis lietuviškai latviško krašto*. Jame pažymėti lietuvių telkiniai tuometinėje Latvijoje. Sudomino prof. A. Šalio sudarytas ir 1933 m. Kaune išleistas *Lietuvių kalbos tarmių žemėlapis*, žymintis lietuvių tarmes ir jų paplitimo vietas. Tai vienas vertingiausių šio kalbininko mokslinių darbų.

Parodos lankytojai taip pat ras naują, 1991 m. Vilniuje išleistą Lietuvos Katalikų Bažnyčios žemėlapi. Joje pažymėtos vyskupijų, dekanatų sąlyginės ribos, dvibokštės, vienbokštės ir mažos, bokštų neturinčios Lietuvos bažnyčios.

Pilna žemėlapių kolekcija ir jų apžvalga sudėta Nacionalinio muziejaus gražiai ir kruopščiai išleistoje stambioje knygoje *Lietuva žemėlapiuose*. Ši knyga šiemet pripažinta kaip viena iš geriausių apibendrinančių.

Algimantas Antanas Naujokaitis

Genamas antrosios sovietinės okupacijos grėsmių, mokytas humanitaras Juozas Kralikauskas, 1937 m. debiutavęs apsakymų knyga *Septyni kalavijai*, 1944 m. pasitraukė į Vakarų. Vėliau, apsigyvenęs Kanadoje, dirbo Pic-le-Crow aukso kasyklose.

Sunkus, varginantis rankų darbas J. Kralikausko neatbaidė nuo Lietuvoje išmėgintos rašytojo plunksnos. Išėjimo į šį pasaulį išleido asmeniniais potyriais kasyklose pagrįstą apysaką *Urviniai žmonės* (1954), romaną *Šviesa lange*. Vėliau atsidėjo istorinei prozai, parašydamas net keletą romanų — tarp jų — *Martynas Mažvydas Vilniuje* (1976), *Išaitę Vilniaus akmenys* (1979). Juose vaizduojami žymūs 16 a. lietuvių kultūrininkai. Kitame romane *Po ultimatumo* (1980), apysakoje *Velinės* (1988), kituose kūriniuose, pasiremiant savo pergyvenimais, autentiškais paliudijimais, faktografinė medžiaga, pasakojama apie 1940-1944 m. skaudžius grėsmingus įvykius Lietuvoje. Tačiau svarbiausi J. Kralikausko kūriniai — tai romanų ciklas (tetralogija) apie Lietuvos karaliaus Mindaugo epochą: *Titnago ugnis* (1962), *Mindaugo nužudymas* (1964), *Vaisvilkas* (1971), *Tautvila* (1973).

Po nepriklausomybės atkūrimo grįžęs į Lietuvą, įstojęs į Lietuvos Rašytojų sąjungą ir 1996 m. apsigyvenęs senyvu žmonių priežiūros ir gydymo Gerontologijos centre, jis vėl imasi plunksnos, tęsia istorinių romanų ciklą. Prestižinė leidykla „Tyto alba“ 1991 m. Vilniuje išleidžia jo romaną *Mindaugo kapas*, galop pernai ta pati leidykla skaitytojams pateikia dar vieną J. Kralikausko romaną apie Karaliaus Mindaugo ir jo artimųjų tragiškus likimus *Dinastijos žūtis*. Remdamasis kronikomis ir kitais istoriniais dokumentais, šiame romanų cikle J.

Kralikauskas vaizduoja karalių Mindaugą, jo aplinką, siekia atkurti 12 a. Lietuvos buitį, papročius, atskleisti svarbiausius tos epochos konfliktus kovą dėl centralizuotos valdžios, tvirtos valstybės sukūrimo bei stiprinimo, atskleisti pagonybės ir krikščionybės sankirtas.

Rašyt. Juozas Kralikauskas. A. Ziziūno nuotrauka.

Kai prieš porą metų aplankiau J. Kralikauską viešame Gerontologijos centre bute ir paklausiau, kas paskatino jį imtis Lietuvos istorijos temų, romanuose atkurti Mindaugo epochą, J. Kralikauskas pasakė, kad ta kibirkštis, smalsumas pažvelgti į Lietuvos praeitį ir kovas dėl valstybės, įsiziėbė dar vaikystėje. Gimtajame Kareivonių kaime, pasilpęs ant kalvos, giedrą naktį jis galėjęs rytų pusėje įžvelgti lenkų pavergtą Vilniaus pašvaistę, sakė J. Kralikauskas. Jau tada jam, kaimo vaikui, buvo skaudu dėl svetimųjų klasingai užgrobtą Vilniaus krašto, emė kietėti noras sužinoti tokios neteisybės priežastis, pasidomėti Lietuvos istorijos vingiais.

Tuos J. Kralikausko žodžius prisiminiau didelio šio rašy-

Juozo Kralikausko romanai

Algimantas A. Naujokaitis

tojo kūrybinio darbo, jo knygu įvertinimo dieną — Rašytojų klube pristatant minėtos leidyklos „Tyto alba“ neseniai išleistą žymios literatūros tyrinėtojos prof. Elenos Bukelienės monografiją *Juozas Kralikauskas*. Joje apžvelgiamas J. Kralikausko gyvenimas, nagrinėjama jo kūryba, išsamiau apsisotijant prie Mindaugo epochą vaizduojančių keturių romanų (tetralogijos) analizės.

— Juozas Kralikauskas — pirmasis iš lietuvių rašytojų nuosekliai emėsi Mindaugo temą, — pradėdamas monografijos sutiktuves sakė literatūros tyrinėtojas G. Viliūnas, pridurdamas, kad tai ypač svarbu ir reikšminga šiemet, minint karaliaus Mindaugo karūnavimo 750-sias metines.

Prof. E. Bukelienės monografija *Juozas Kralikauskas* plačiau apžvelgė lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslinė darbuotoja, literatūros tyrinėtoja Elena Baliutytė. Tarsi nugirdusi mudviejų pokalbį su J. Kralikausku apie vaikystėje patirtus pergyvenimus dėl Lenkijos užgrobtą Vilniaus krašto, savo monografijoje profesorė pripažįsta, jog J. Kralikauskas istorinio romano emėsi lyg „pačios prigimties pašauktas“. Pasak prof. E. Bukelienės, lemtinga aplinkybė, turėjusi poveikio rašytojo pasaulėjautai, gal net temperamentui — jo gimimo vieta, netoli buvusios lenkų demarkacinės linijos esanti tėviškė Kareivonių kaime, Žiemarių valsčiuje. Prelegentė E. Baliutytė dargi pacitavo monografijos ištrauką, apibūdinančią J. Kralikausko tėviškę ir šeimą: „Tėvai — smulkūs ūkininkai, —

septyni priesmėlio hektarėliai maitino septynis burnas nedidelėje sodyboje prie gojaus — senovė menanti švento miškelio ant kalvos...“ Įspūdingas aplinkinių kraštovaizdis — Piliakalnis, apaugęs ažuolais ir iš trijų šalių apsuptas didžiulio raisto, sako, kadaisė buvusio ežero, Verdinių giria, Spenglos upė, Aujėdo ežeras...“

Pasak monografiją apibūdinusios literatūros tyrinėtojos E. Baliutytės, prof. E. Bukelienė savo monografijoje taip pat teigia, jog J. Kralikauskas šiuo atžvilgiu išskiria savo motinos įtaką, jo žodžius, perdavusią jam „skaudų širdies gaudulį, jautrią intuciją, greitą pagavą, dėmesingumą ir gerą atmintį“.

E. Baliutytės nuomone, prof. E. Bukelienė savo monografijoje dėmesingai aptaria taip pat kitas į kūrinių istorinę tematiką rašytoją kreipusias aplinkybes: išeišvą tremtinio dalį, suaktyvinusią kompensacinę praeities prasmę.

Monografijos *Juozas Kralikauskas* sutiktuves tiek literatūros tyrinėtojai G. Viliūnas, E. Baliutytė, tiek ir pati monografijos autorė pripažino, kad parašyti istorinius romanus autoriui padėjo taip pat jo filologinis išsilavinimas, igyta prieškariniame Kaune, Vytauto Didžiojo universitete, bendravimas su istorikais Z.

Ivinskiu ir A. Šapoka, o taip pat istoriniai šaltiniai, kuriuos jis tyrinėjo ne tik anuometiniame Kaune, bet ir išėjimo, Toronto, kituose šiaurės Amerikos archyvuose ir bibliotekose.

Pristatydamas monografiją, E. Baliutytė pabrėžė, kad jos autorė įstato J. Kralikausko mindauginės epochos romanus į lietuvių istorinės prozos visumą. Kiekvienam iš keturių romanų monografijoje skiriama po skyrių. Autorės nuomone, romanai *Titnago ugnis*, *Mindaugo nužudymas*, *Vaisvilkas* ir *Tautvila* karališkai apvainikuoja rašytojo J. Kralikausko kūryba. Ne tik autorė savo monografijoje, bet ir jos sutiktuves kalbėję literatūros tyrinėtojai pabrėžė išskirtinį J. Kralikausko istorinių romanų bruožą — psichologizmą, rašytojo trauką prie subjektyvaus pasakojimo, lyrizmo, vidinės veikėjų charakterių išraiškos. „Meninis rašymas prasideda tada, kai rašytojas parodo, kaip laiko upė plukdo atskirą individą“, — rašoma monografijoje. Jos, autorės nuomone, istorinio — psichologinio romano derinys yra labiausiai nusisekęs *Vaisvilke*. Sutiktuves kalbėjusi prof. E. Bukelienė dar pridūrė, kad seniau mūsų rašytojai Lietuvos istoriją romantizavo, o J. Kralikauskas nujėo toliau — siekia objektyvumą.

Apibūdinama monografija, literatūros tyrinėtoja E. Baliutytė taip pat pažymėjo, kad be kitų privalumų, šio ciklo romanas *Tautvila* autorės nuomone, išsiskiria estetine žodžio magija, stiliumi, sulydusiu archaiską ir impresionistinę poetiką ir suteikiančią šiam romanui vidinio vientisumo, darnos ir gyvybės. Tarsi

antrindama rašytoją, pati monografijos autorė neretai prabyla impresionistiškai, pakylėtu žodžiu, sakė literatūros tyrinėtoja E. Baliutytė, pacituodama tokį fragmentą iš monografijos apie peizažo pobūdį J. Kralikausko romane *Vaisvilkas*: „Žmogus rudenį kito gamtoje. Miške. Viskas, rodo, elementaru. Daiktavardis, veiksmazodis — veiksnys, tarinys. Trumpiau, garai, kvapai, pojūčiai — dvasios judesys. Tikslinga seka. Nuotaikų vibracija. Keliose eilutėse pakartota *Anykščių šilėlio* struktūra. O, rodo, tik akimirksniui atskriejęs vėjas pakelė rudenį nuotaikos šuorą“.

Monografijos autorė J. Kralikausko romanos apžvelgia ir kritiškai žvilgsniu: „tai ir dėmesys atskiram kūriniui, jo meniškumui, stilistiniam audiniui, tai ir pastangos rasti tokį rašymo rakursą, kuris būtų įdomus skaitytojui, pagaliau saikingai pakilus, įtaigantis monografijos stilius, sakė E. Baliutytė. Apie prof. E. Bukelienę, kaip klasikinę literatūrologę, liudija ir įnagrinėjamas J. Kralikausko kūrinius sutiktuves objektyvuotas pasakojimas, kūrinių analizė, argumentuoti, pamatuoti apibendrinimai. Profesorė nelinkusi perversinti kritiko asmens reikšmės. E. Baliutytės nuomone, vis dėlto tiek iš šios, tiek iš kitų jos monografijų junti patios autorės dvasios šviesa, jos gyvas, betarpiškas reakcijas, kad ir tokiais ekspresyviais J. Kralikausko kūrybos apibūdinimais kaip „karališkas“, „stebuklingas“, „likimiskas“. „Ne teisti, bet suprasti“, — taip, pasak prelegentės būtų gali-

ma apibendrinti asmeniškąją monografijos *Juozas Kralikauskas* autorės nuostatą.

Monografijos sutiktuvių dalyviai laukė, ką apie J. Kralikausko istorinius romanus pasakys reiklus, principingas ir autoritetingas istorikas, akademinio veikalo *Lietuvos istorijos* autorius prof. Edvardas Gudavičius. O jis, apibūdinęs Mindaugą ir jo epochos svarbiausius bruožus, pasakė, kad monografijoje nagrinėti romanai yra didelis rašytojo J. Kralikausko laimėjimas. Neprasilenkdamas su istorine tikrove, savo istoriniuose romanuose jis sukūrė tą įtampą ir konfliktą, kurie tuo svarbiu Lietuvos istorijos laikotarpiu iš tiesų buvo.

Kai prof. E. Bukelienė baigė rašyti ir leisti monografiją, dar buvo neišleisti paskutiniai J. Kralikausko romanai apie Mindaugo epochą — *Mindaugo kapas* ir *Dinastijos žūtis*, todėl monografijoje jie liko neišnagrinėti.

Beje, šiuos romanus J. Kralikauskas rašė, jau sunkia negaludamas. Kai 2001 m. pradžioje aplankiau autorių Gerontologijos centre, jis pasi-gudė, kad šlubuoja sveikata, gydytojui neleidžia jam įtemptai rašyti. Tad jis rašas, slepdamasis nuo vizituojančių gydytojų, rašas „po paklode“. Beje, to nepaneigė ir monografijos sutiktuves dalyvavusi J. Kralikausko gydytoja J. Jonkuvienė. Pagalvojau: tai, kad tokiais aplinkybėmis buvo parašyti paskutiniai romanai lemė rašytojo geležinė valia, didvyriškumas. Šie romanai dar laukia kitų literatūrologų įvertinimo.

Monografijoje dėmesingai apžvelgti ir kiti, Mindaugo epochos romano ciklo lygio nepasiekę J. Kralikausko romanai, apysakos. Taigi, monografijoje išnagrinėta 10 jo romanų, apsakymų rinkinys bei apibūdinimas kitų ankstesnių kūrinių naujos laidos.

Nukelta i 4 psl.

Pranas Dovydaitis...

Atkelta iš 3 psl.

Tikėtina, kad tatau sulaukė atgarsių ir P. Dovydaičio vardas buvo įamžintas žemaisiais ženklais. P. Dovydaičio vardu tapo pavadintos gatvės (Kaune, Marijampolėje, Kazlų Rūdoje), jo atminimą ženklina kryžiai, atminimo lentos bei paminklai (Višakio Rūdoje, Čekiškėje, Kaune „Aušros“ gimnazijoje), Kaune (Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčia), Panevėžyje (Šv. M. Marijos Nekaltojo Prasidėjimo koplyčia), Toronte (Šv. Jono bažnyčia). Lietuvoje buvo atkurti P. Dovydaičio leisti žurnalai (*Logos*, *Soter*). Pagaliau jo vardu pavadinta Čekiškės vidurinė mokykla.

Svarbus paminklas prof. Pranui Dovydaičiui — istorikės dr. Aldonos Vasiliauskienės knyga *Akmenuotas patrioto kelias* (Vilnius: Regnum fondas, 2001, 528 p.). Tai naujos knygos serijos „Lietuvos švyturiai“ leidinys, sugrąžinantis tautai atmintį apie P. Dovydaičį, sovietų okupacijos metais skandingą užmaršty. Knygos reikalingumą tautai byloja visos pluoštas recenzijų moksliniuose leidiniuose bei periodikoje. Iš jų neigiamai tik viena dr. Arūno Streikaus recenzija (A. Streikus. Nekybiškas Prano Dovydaičio portretas // *Knygų aidai*. 2002. Nr. 2. p. 43-44). Kritikas taip ir nesugebėjo minėtoje knygoje surasti ką pozityvaus. A. Streikus pirmiausia priekaištauja knygos autoriui dėl netinkamų knygos proporcijų (prieš užima beveik pusę knygos, pirmojoje knygos dalyje didžiausias dėmesys skirtas pasakutiniams P. Dovydaičio gyvenimo metams). Be to jis priekaištauja autoriui kritiško požiūrio į aprašomą herojų stoką (anot kritiko knygoje pateikta tik teigiamai P. Dovydaičį apibūdinantys epitetai, vengta išsakyti požiūrį į kontraversiškus P. Dovydaičio būdo bruožus ar veiksmus). A. Streikus piktina ir didelis autorės dėmesys II knygos dalyje nušviečiamai pedagoginei P. Dovydaičio veiklai („Tai skatina manyti, kad Dovydaitis daugiausia nusipelnė kaip tik pedagogikos srityje, nors ir tikrųjų taip ir nebuvo“). Recenzijoje yra ir kitokių įvairių kaltinimų. Dar paminėsime ju vieną, kurio tikrai negalima nutylėti. A. Streikus teigia: „kai kur akis bado akivaizdus šaltinio kritikos nebuvimas“ ir pateikia pavyzdį iš p. 77, kur rašoma, kad „kažkoks Myronas“ sovietų saugumui pateikęs Dovydaičio charakteristiką, nors nesunku nustatyti, kad „tai Vasario 16-osios akto signataras, buvęs ministras pirmininkas, kun. Vladas Miironas“. Atrodytų, kad autorė, parašiusi knygą apie vieną Lietuvos Nepriklausomybės akto signatarą, visiškai nežino buvusio kito signataro — kun. Vlodo Mirono. Knygoje dr. A. Vasiliauskienė pažymi, kad 1941 m. P. Dovydaičiui suimti,

reikėjo dar liudininkų. „Birželio 8 d. rašte apie P. Dovydaičio veiklą rašo jo asmeniškai nepažinojęs Myronas: „Pr. Dovydaitis yra pats stambiausias katalikų mokslininkas ir veikėjas. Apie jį galima daug ką parašyti. Man su juo artiau neteko būti pažįstamam“ (p. 77). Be to, autorė nurodė dokumento metriką ir recenzentą, kilusį įtarimui, galėjo nesunkiai su dokumentu susipažinti.

Jadvyga Damušienė paaukojusi daug laiko lietuvių išsaugojimui ir puoselėjimui išsivijioje, dirbusi pasiaukojimai su jaunaisiais lietuviškais — ateitininkais ir tuo savotiškai tęsusi prof. Prano Dovydaičio darbą, apie knygą atsiliepia: „Autorė yra surinkusi neišpasakytai daug detalių iš prof. asmeninio gyvenimo, ir iš susirašinėjimo laišku su studentėmis, kurias rėmė finansiškai, ir su garbingais asmenimis — visuomenininkais, dvasininkais, kurių patarimais naudodavosi arba griežtai atmesdavo“ (J. Damušienė. Profesorių Praną Dovydaičį prisiminus // *XXI amžius*. 2002. Vasario 13. Nr. 12 p. 11, 16).

Edukologijos mokslų daktaras Juozas Kašys džiaugiasi, kad „Dr. A. Vasiliauskienė pasisekė perteikti prof. P. Dovydaičio gyvenimo ir kūrybinės veiklos visuminį vaizdą. Autorė nepamiršo svarbiausio — išaukštinti asmenybę, tvarkiusią savo gyvenimą pagal katalikybės principus. Jis priklauso tai kategorijai prieškario intelektualų, kurie aktyviausiai priešinosi tuomet stipriai ir populiariai materialistinei pasaulėžiūrai“ (J. Kašys. Prisimenant 60-ąsias prof. Prano Dovydaičio žūties metines (Apie Aldonos Vasiliauskienės knygą *Akmenuotas patrioto kelias*) // *Suvalkietis*. 2002 gegužės 7. Nr. 53, p. 3-4).

Išsivijioje gyvenantis Romualdas Kriaučiūnas pristatydams ir analizuodamas knygą rašo: „Pasinaudojant archyvine ir įdomiais faktais papildė Juozo Girmiaus monografiją“. Recenzentas R. Kriaučiūnas gretina filosofo dr. J. Girmiaus knygą *Pranas Dovydaitis* ir istorikės dr. A. Vasiliauskienės knygą *Akmenuotas patrioto kelias*. J. Girmiaus knygą galima aptarti, kaip Prano Dovydaičio asmens, jo charakterio ir asmenybės bruožų portretą. Knygą skaitant, išryškėja jo dinamika, atgyja gyvas jo vaizdas. A. Vasiliauskienės kruopštų darbą reikėtų apibūdinti kaip biografinę mozaiką, kur pilna dokumentuotų faktų, kur viskas savo vietoje. Knyga mokslininkui sandari, ne be reikalo laimėjusi antrąją premiją Čikagoje leidžiamame *Lietuvių balso* konkurse... Galime tik

džiaugtis, dabar turėdami du, vienas kitą papildančius veikalus, igalinančius P. Dovydaičiui likti gyvam mūsų tautoje ne tik savo darbais, bet ir pačiu šviesiu savo asmeniu“ (R. Kriaučiūnas. Švėtyrų, kvietiantis mus į tikėjimą ir meilę // *Draugas. Literatūra. Menas. Mokslas*. 2002 rugsėjo 28. Nr. 187(31), p. 3).

Filosofijos daktaras Jonas Balčius, vienas pirmųjų dar sovietmečiu kėlęs P. Dovydaičį (1975 m. pasirodė pirmieji jo moksliniai straipsniai, o 1985 m. itin sunkiomis sąlygomis apginta disertacija „Prano Dovydaičio visuomenės ir filosofinės pažiūros“) pastebi, kad studijos autorė „pasistengė kuo plačiau, visapusiškiau ir objektyviau nušviesti šio neįprasto žmogaus gyvenimo ir kūrybos kelią Lietuvoje bei jo tragiką likimą Sovietų Sąjungos gulaguose... *Akmenuotas patrioto kelias* dr. A. Vasiliauskienės kukliai pristatomas kaip konkretus dovydaičiano papildymas Lietuvos archyvu medžiaga... knygą užpildė ne vien šia spraga. Tai kartu ir svari studija apie ištisą Lietuvos istorijos, kultūros, visuomenės formavimosi bei raidos epochą, laikotarpį, kurio gyvyji idėja ir neabejotinas spiritus movens buvo P. Dovydaitis ir jo bendražygiai... Vienas iš dr. A. Vasiliauskienės studijos *Akmenuotas patrioto kelias* neabejotinų privalumų yra tai, jog knygos autorė pavyko išvengti beatodairiškos P. Dovydaičio gyvenimo ir veiklos apologizacijos, nors, kita vertus, akivaizdi bei doroviška pagrista ir autorės simpatija šiai tikrai didžiai, traagiško likimo asmenybei... Knyga parašyta gražia, taisyklinga lietuvių kalba, patraukli ne tik turiniu, bet ir forma, daug nuotraukų, dokumentų kopijų iš valstybės ir asmeninių Dovydaičio giminės archyvų... Autorė taip pat įrodė turinti neabejotiną mokslo publicistės talentą, be to, kaip istorikė, mokamai, kruopščiai gebanti naudotis archyvais, jų medžiaga, juos analizuoti bei įtaigiai pateikti skaitytojui“ (J. Balčius. Tarp likimo šviesos ir tamsos palytėjimų... // *Filosofija. Sociologija*. 2002. Nr. 1, p. 84-85).

Habil. dr. prof. Angelė Vyšniauskaitė, menanti savo profesorių Praną Dovydaičį, su kuriuo teko keliauti „Gamtos draugo“ ekskursijoje rašo: „Dr. A. Vasiliauskienės knyga įvairiausiai aspektais pristatanti šiandienos skaitytojui ano meto didžią asmenybę — krikščioniškosios pasaulėžiūros aktyvų lietuvių tautos kultūros skleidėją prof. P. Dovydaičį... Ypatinas knygos autorės nuopelnas — neįprastai kruopšti Lietuvos ypatingame archyve saugomą P. Dovydaičio seimką, kalinimo ir baudžiamųjų bylų analizę. Panaudota ir kitų valstybinių bei profesoriaus artimųjų asmeninių archyvų medžiaga. Čia pat primenama ir profesoriaus šeimos, jo artimųjų likimas“ (A. Vyšniauskaitė. Paminklas profesorui Pranui Dovydaičiui // *Liaudies kultūra*. 2002. Nr. 6, p. 78).

Literatūros kritikas, rašytojas, poetas Alfredas Guščius, net kartą dalyvavęs dr. A. Vasiliauskienės suorganizuotose konferencijose, aprašęs ne vieną katalikišką renginį kalba apie P. Dovydaičio vardo garbinimą: „Prof. P. Dovydaitis — vienas iš didžiulių būrio asmenybių, dr. A. Vasiliauskienės prikelti iš užmaršties ir jos dėka garsinamų Lietuvoje...“

tonas — tik šį kartą organizatorė eina ir pėsčiomis, ir važiuoja autobusais ir traukiniais jau su dideliu kraučiu... — knygą, skirtą prof. P. Dovydaičiui“ (A. Guščius. *Akmenuotas patrioto kelias*. Istorikė daktarė Aldona Vasiliauskienė garsina profesorių Praną Dovydaičį // *Tėviškes žiburiai*. 2002 kovo 19. Nr. 11, p. 6).

Šių eilučių autorius, pažymėdamas A. Vasiliauskienės knygos išskirtinumą, panaudojant Lietuvos ypatingame archyve saugomų bylų apie P. Dovydaičį duomenis, iškelia autorės bruožą taikliai ir tiksliai parinkti profesoriaus reikiamas mintis. Ar ne pranašiška skamba cituojami Dovydaičio žodžiai: „Reikia žinoti tą svarbų katalikybės vaidmenį, būtent ne stačiatikybės ir ne protestantizmo, o katalikybės, kurį ji atliko mūsų tautos netolimoje praeityje, apie ką dar prisimena vyresnio amžiaus žmonės“. Juk pastarieji žodžiai tarsi priesaika tautai saugoti tikėjimą ar neįlydę sovietų okupacijos metais kiekvieną dorą lietuvi? (J. Banionis. Knyga apie Pr-

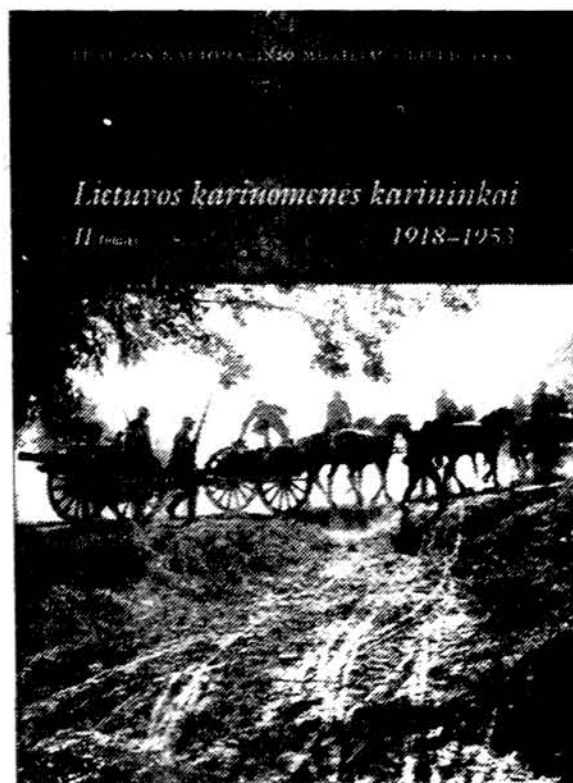
aną Dovydaičį — Vasario 16-osios Akto signatarą, profesorių, sovietų pasmerktą myriop // *Suvalkijs*. 2002).

Prof. O. Voverienė recenzijoje išskeldama P. Dovydaičio nuopelnus Lietuvos pedagogikai, pabrėžia, kad monografija *P. Dovydaitis. Akmenuotas patrioto kelias* — svarus indėlis į Lietuvos pedagogikos mokslą, ypač jo istoriją. Knygoje pirmą kartą pedagogiką pažvelgta ne iš marksistinių, kaip iki tol dar įprasta mūsų pedagogikoje, o iš humanistinių katalikiškų pozicijų (O. Voverienė. Žymieji XX amžiaus Lietuvos mokslininkai. Pranas Dovydaitis tautos ir valstybės rūmą statė „ne ant vėjo išnešiojamų smiltų“... // *Lietuvos aidas*. 2003 vasario 26. Nr. 47, p. 4).

Tokiu būdu, aptariant pateiktas recenzijų nuotrupas, galime ramiai teigti — istorikės dr. A. Vasiliauskienės veikalas apie profesorių Praną Dovydaičį — surastas patikimai ir sąžiningai! — paminklas paliks amžiams atgimusios tautos atmintyje.

Dr. doc. Juozas Banionis

Lietuvos karininkų biografijos

Lietuvos nacionaliniame muziejuje, taip pat Vilniaus ir Kauno igulų karininkų ramovėse pristatytas daugiastomo leidinio *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918-1953* antrasis tomas.

Ši knyga rengiama bendradarbiaujant Lietuvos nacionaliniam muziejui ir Lietuvos kariuomenės karių, nukentėjusių nuo sovietinio ir nacistinio genocido, artimųjų sąjungai (LKKAS). Pirmasis tomas, apie kurį *Drauge* rašyta, pasirodė 2001 metais. Jame pateiktas Lietuvos karininkų pavardžių abėcėlinis sąrašas. Antrajame tome pradėdama spausdinti karininkų biografijas, iliustruotas fotografijomis. Šį kartą knygoje sudėtos pavardės nuo A iki Č raidės. Ateityje biografijoms numatoma skirti dar bent šešis tomus, o po to išleisti išsamią Lietuvos kariuomenės istoriją.

Anot redakcinės komisijos pirmininkės, Lietuvos nacionalinio muziejaus direktorės Birutės Kulnytės ir pirmosios pavaduotojos, LKKAS atstovė Vytautė Jasulaitė, šis leidinys — dokumentinis paminklas Lietuvos karininkams, kuriai buvo skirta išgyventi daug sunkių istorijos išbandymų. Antrajame tome be kari-

ninkų bei karo kapelionų gyvenimo aprašymų, žinių apie išsimokslinimą, apdovanojimus, šeimas, karines specialybes, chronologiškai pateikiama detalė Lietuvos kariuomenės ir jos vadovybės struktūra 1918-1953 metais.

Autoriai duomenis knygai rinko Lietuvos archyvuose, Vytauto Didžiojo karo muziejuje, naudojosi karininkų artimųjų pateikta informacija, kreipėsi į žmones, turinčius nuotraukų bei žinių. Atsiliepė ne tik Lietuvoje, bet JAV bei kitur gyvenantys karininkų artimieji, nuoširdžiai padėję ir lėšomis. Tačiau dalis biografijų visgi dėl žinių stokos liko neužbaigtos. Todėl redakcinė komisija vėl maloniai kviečia visus, turinčius dokumentų ir vaizdines informacijos, prisidėti rengiant kitus knygos tomus.

Ypatingą padėką redakcinė komisija reiškia leidinio mecenatams. Daugumą jų — Lietuvos karininkų artimieji, gyvenantys JAV, Kanadoje, Australijoje, Vokietijoje.

Leidinio autorių sąrašas ilgas. Antrajame tome suminėta net šešiolika žmonių, prisidėjusių ruošiant ir tvarkant knygą. Dailininkas — Arūnas Pregelauškas. Spaudinimo UAB „Petro ofsetas“. Kny-

Pranokęs laiką ir bendraamžius

Lietuvių katalikų mokslų akademijos 2002 metais išleistame pirmajame Zigmundo Zinkevičiaus *Rinktinių straipsnių* tome (redakcinė komisija — pirmininkas akad. prof. Vacys Milius, Algimantas Katičius, dr. Antanė Kučinskaitė, dr. Elena Neniškytė) praeityje pats autorius šitaip rašo: „Leidinį sudaro keturi tomai. Į juos dedami straipsniai, paskelbti ne tik moksliniuose, bet ir plačiajai visuomenei skirtuose periodiniuose leidiniuose, jeigu tik tie straipsniai turi mokslinės ar visuomeninės vertės. Vienas kitas iš jų parašytas su kitais autoriais... Nevengta populiarus straipsnis šalia ta patia tema mokslinio, nes jų skirtingi tikslai, kitoks požiūris į temą, kitas adresatas. Jeigu kurio straipsnio buvo paskelbti keli variantai, net skirtingomis kalbomis, dedamas tik vienas iš jų, paprastai išsamiusias. Kiti tik pamini- mi, trumpai aptariamai“.

Paėmęs ir rankas tvarkingai parengtą, lietuvių, anglų, vokiečių, rusų, latvių kalba, su atitinkamomis išvadomis ir santraukomis parašytą, rūpestingai suredaguotą, tikrai akademinio lygio ir dėmesio vertą tomą, nejuočiusis džiaugiesi. Savo tarpe, savo tautoje, dar tiesiog tarp mūsų gyvenančių ir dirbančių, turime tokių darbininkų, didžiųjų mokslininkų, ištisus iki šiol per mažai įvertintų ir pagerbtų, kurie savo darbais ir veikla kur kas daugiau dėmesio nusielpė. Šie asmenys, tiek savo atkakliu mokslu, savo kasdienė kūrba, kantriu, pasiaukojančiu darbu ir milžiniškomis pastangomis pasiekę profesorių, garbės daktarų ir akademikų rango. Vienas jų — Zigmundas Zinkevičius, buvęs Vilniaus universiteto ilgamestis dėstytojas, didžiulę kupetą įvairių mokslo knygų parašęs ir net kiek laiko atgimusios mūsų tautos švietimo ministras tapes, tik, deja, jis buvo iš šių pareigų atleistas.

Tačiau, nėra to blogo, kad neišeitų į gera. Taip ir Zigmundui Zinkevičiui. Galbūt, būdamas

vyriausybės žmogum, nebūtų turėjęs nei tiek laiko, nei jėgų parengti tokių kapitalinių darbų — net savo rinktinių raštų keturtomio, kurio du pirmieji jau pasirodė (I t. 646, II t. 624 psl.). Pirmojoje knygoje — lietuvių kalbos kilmė ir ryšiai su kaimynių kalbomis, istorinės gramatikos klausimai, tarmių kilmė, dialektologijos ir rašomosios kalbos kilmės reikalai. Antrojoje aprašomi valstybės ir kalbos santykiai, lietuvių kalbos paplitimas ir ryšiai su kitomis kalbomis, senųjų raštų kalba, XVIII-XIX a. rašomoji kalba, įvairūs kalbos sekcijos rūpesčiai, universiteto lietuvių kalbos katedros, lituanistikos ir baltistikos reikalų apžvalga, paliejami kai kurie JAV kalbininkai, giminiškos baltų ir slavų kalbos, panagrinėjamas sovietmečiu garsus, vadinamasis N. Marro „Naujas tarybinis kalbos mokslas“, dvikalbystė, kalbos padėtis Rytprūsioje, lietuvių tarmių, lietuvių kalbos naikinimo ir kitos problemos. Ypač svarbus yra Z. Zinkevičiaus straipsniai

Todėl nekantriai lauksime pasirodantių trečiojo ir ketvirtąjo *Rinktinių straipsnių* tomo, kur surinkti antropomiklos, onomastikos dalykus nagrinėjantys straipsniai, recenzijos, personalijos, mokslininkų konferencijoms parašytos tezės, pranešimai, kalbos praktikos, kalbos didaktikos reikalai, su kalbos mokslu nesusiję straipsniai (III t.), pokalbiai su spaudos atstovais, santraupos, rodyklės ir bibliografinė medžiaga (IV t.).

Iš kiekvieno naujojo rinktinių straipsnių tomo tryšksta darbtaus lietuvių kalbininko Zigmundo Zinkevičiaus pastangos kuo giliau žvelgti į savo kalbos, tautos, į savo kilmės ir istorijos ištakas. Jos, daug kur nuženklintos įžvalgos ir pasibėgusios mokslininko ir blaiviaus patrioto plunksna, padeda tiksliai, konkrečiai išsivaizduoti, nubrėžti mūsų didios praeities ir nuspėti dažnai tokios neaiškios ateities kalbinius ir humanitarinius kelius. Tenetruksta dviejų mitinių tomų autoriui jėgų ne tik sėkmingai užbaigti šį, kalbinių, istorinių, geografinių, etnologinių ir kitais atžvilgiais vertingą keturtomį, bet ir sulaukti dar kitų jo plunksnos darbų.

Kun. Kazimieras Ambrasas, SJ

Prof. Prano Dovydaičio atminimo įamžinimui pastatytas paminklas akmuo Papirniuose. Ritos Dovydaitytės-Dagienės nuotr.